

među njima najmanji razmak, gore ili dolje, no te crte ne mijenjaju karakter slova već samo daju dojam treperenja riječi. Slova su u svojemu glavnome dijelu obla, a iz nekih slova gore ili dolje izlaze okomite crte, *haste*, koje djeluju kao okomite dominante i daju stranici dojam dinamičnosti. Ligature su rijetke radi veće jasnoće samostalnih elemenata unutar cjeline i cjeline same. Pri kraju romanike slova dobivaju početnu i završnu crticu, *haste* na završetku dobivaju petlju, polukružni lukovi postaju ovalni, slova uža, viša i međusobno bliža te stoga riječi i reci gube jasnoću. Na karolini je očuvano više kodeksa u Zagrebu, Zadru, Šibeniku, Splitu i Dubrovniku.

Od XIII. st. do kraja XV. st. u svim se skriptorijima u Hrvatskoj piše novim lat. pismom, *goticom*. U tome su pismu slova vrlo izdužena, međusobno zbližena i spojena crticama, gornje i donje obline trupa slova su slomljene, *haste* su izdužene s crticom na kraju. Strukturu riječi pa i stranice tvori mreža okomitih crta međusobno dijagonalno povezanih. Slova gube individualnost i podređuju se cjelini, te se međusobno izjednačuju, zbog čega ih je teško razlikovati. Uski bijeli međuprostori pergamenta zajedno s mrežom crtica stvaraju živu igru svjetla i sjene koja raste u vertikalu. Duktus slova se jednostruko ili dvostruko lomi i prekida, zbog pisanja veoma širokom pisaljkom, tako da nekadašnje obline bivaju slomljene u šiljasti luk ili čak pravi kut; to se prelamanje ponekad i udvostručuje, pa se dobiva novi tip gotičke minuskule, *fraktura*. *Haste* završavaju rašljama ili zadebljanjima, što još više pridonosi dinamičnosti i nemiru stranice. Crkv. knjige namijenjene većem broju osoba pisane su u velikim formatima i velikim, ali ipak minuskulnim slovima, dok su rukopisi namijenjeni pojedincima (kancelarijski spisi i udžbenici) pisani kurzivom i s mnogo kratice, s osobito naglašenim *hastama*. U primorskome je dijelu najčešći tal. tip gotice u kojoj prevladavaju obline i horizontalnost, tzv. *littera bonnoniensis*, dok u kontinentalnome dijelu Hrvatske prevladava njem. tip gotice s mnogo lomova i šiljastih elemenata, tzv. *fraktura*. Osim slova, na gotičkim se stranicama nalaze i mnogobrojni ukrasni elementi, linearni, biljni i figurativni, koji još više pojačavaju dojam pokrenutosti i mrežaste kompozicije stranice. U svim katedralnim i samostanskim knjižnicama čuva se niz spomenika pisanih goticom vrlo visoke umj. vrijednosti (→ *Illuminacija*).

Krajem XV. st. i u naše krajeve stiže novo renesansno pismo *humanistika*, koja se vraća ant. uzorima. Majuskulna slova oponašaju rim. kvadratnu kapitalu, a minuskulna pročišćenu karolinu. Slova su u oba slučaja odvojena, obla, čista, bez vitica, a *haste* su prilično dugačke. Duktus slova je miran i ravnomjeran, relativno tanak a kratice su rijetke, tako da stranicom prevladava bjelina pergamenta i jasnoća oblika.

S pojavom tiska potisnuta je rukopisna knjiga, a s njom i kaligrafija, ali ostao je kurziv, uglavnom u uredima. Kaligrafski se od sada pišu još jedino diplome i poneki raskošni ekskluzivni kodeksi (Klovičevići iz XVI. st. i Razmilovićevići na Polju u Splitu iz 1670). Diplome se u XVI. st. pišu humanistikom, a poslije kaligrafskim kurzivom. U nas je tiskano pismo najprije bilo na glagoljici potom i ćirilici (najstarije su knjige tiskane u Italiji). Glag. tisak preuzima hrv. ustav, dakako pročišćena i pravilno geometrijski oblikovana slova, dok latinične knjige u XV. st. preuzimaju gotičku minuskulu, a u XVI. st. humanistiku; nakon toga se tiskano pismo naglo razvija pa postoji niz varijanti slova.

U drugoj pol. IX. st. sveta braća Ćiril i Metod iznalaze za potrebe evangelizacije Južnih Slavena posebno pismo, *glagoljicu*. Nedugo potom Kliment Ohridski iznalazi i drugo pismo, *ćirilicu*, tj. prilagođuje grčku uncijalu, dodajući joj slova za slav. glasove kojih u grč. jeziku nije bilo.

Na području Bosne i Hercegovine te sr. i juž. Dalmacije razvio se poseban tip ćirilice, *bosančica* (zapadna ćirilica).

LIT.: Minijatura u Jugoslaviji (katalog), Zagreb 1964. — Pisana riječ u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1982. — Minijatura, Beograd—Zagreb—Mostar 1983. — Pisana riječ u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1986. A. Bad.

PITEŠA, Ivan, arhitekt (Prapatnica kraj Trogira, 24. VI. 1944). Studij arhitekture završio 1968 (N. Šegvić, A. Dragomanović), 1975—76. suradnik je Majstorske radionice D. Galića u Zagrebu. Projektirao pretežno ugostiteljske te poslovno-trgovačke građevine od kojih se ističu: »Lička kuća« na Plitvicama (1971), hotel u Jasenovcu (1980); tržnica »Utrine« (1980), objekti »Plitvice« u Lučkom (1984, sa Z. Bregovcem), poslovno-športski centar »Cibona« (1987, s M. Hrčićem, B. Šerbetićem) — sve u Zagrebu te turističko naselje »Veľebno« u Baškim Oštarijama (1993).

I. PITEŠA, hotel *Veľebno* u Baškim Oštarijama

Osobitu pozornost posvećuje uređenju i adaptaciji tržnih prostora (mliječni odjel tržnice Dolac, 1983; velika hala tržnice Dolac, 1994. u Zagrebu) kao i uređenju interijera (robna kuća »Grama«, 1982; muzej »Mimara«, 1987, s M. Kranjcom, M. Salajem, B. Šerbetićem). Sudjelovao je na natječajima za spomen-dom sa športskom dvoranom (III. nagrada, 1971, sa S. Tešijom) i gradski stadion (I. nagrada, 1976) u Splitu; srednjoškolski centar u Puli (I. nagrada, 1988); istočni ulaz u Velesajam (II. nagrada, 1986, s M. Hrčićem i N. Šegvićem), poslovnu zgradu u Ul. Hrvatske bratske zajednice (I. nagrada, 1989, s V. Kasunom) — sve u Zagrebu; tržni centar u Sesvetama (I. nagrada, 1992) te za rješenje ulaza u Heidelberg (I. nagrada, 1992).

LIT.: I. Maroević, Arhitektura sedamdesetih godina u Hrvatskoj, Arhitektura, 1981, 176—177. — Ž. Domljan, Tržnica kao tradicijski i sociourbani fenomen, ibid., 1981, 178—179. — Z. Kolacio, Pitešina intervencija na Dolcu, ČIP, 1984, 7. — Arhitektura u Hrvatskoj 1945—1985, Arhitektura, 1986, 196—199. — I. Maroević, Zagrebačka arhitektura osamdesetih godina, Radovi IPU, 1992, 16. J. M. M.

PITINAC, Matija, kipar (Osijek, 26. VIII. 1926 — 6. I. 1982). Samouk, radio je punu plastiku i reljefe, bavio se crtežom i grafikom. Modelirao figuralne kompozicije i portrete. Kod muških se likova osjeća Meštrovićev utjecaj, dok u ženskim aktovima prevladava meka, obla forma. — Samostalno je izlagao u Osijeku, Požegi, Vukovaru i Zagrebu.

LIT.: O. Švajcer, Kipar Matija Pitinac, Revija, 1970, 2.

PIVAC, Nada, slikarica (Čapljina, 11. I. 1926). Diplomirala na Akademiji u Beogradu 1953, poslijediplomski studij završila 1955 (N. Gvozdenović). Suosnivačica Akademije u Sarajevu, na kojoj je predavala 1970—91. Šezdesetih god. slika na tragu nadrealizma (*Susret, Marionete, Fantastična glava*). God. 1966/67. radi seriju mrtvih priroda u pastelu, potom prihvaća apstrakciju (*Polifonija*, 1974). Od 1977. stvara paste iz Počitelja, u kojima se kreće od mrlje do geometrijski strukturirane plohe i od suzdržana do smjeloga kolorita (*Sintetički predio*, 1978; *Krovovi medrese*, 1985). U novijim se djelima približila ekspresionizmu. Samostalno je izlagala u Osijeku, Vinkovcima, Beogradu, Sarajevu, Zenici, Tuzli i Zagrebu.

LIT.: A. Begić, Tihožitija Nade Pivac, Život (Sarajevo), 1967, 4. — M. Huseđinović, Nada Pivac (katalog), Banja Luka 1987. — A. Begić, Nada Pivac (katalog), Sarajevo 1991. R.

PLAKAT, poseban oblik vizualne komunikacije; pojavljuje se u prvoj pol. XIX. st., kada usavršavanje tiskarske litografske tehnike (izumljena 1798) omogućuje jeftino i brzo umnažanje grafičkih predložaka namijenjenih javnome komuniciranju.

Litografski je tisak u Zagreb uvela tiskara C. Albrechta 1851. Osim te tiskare postojale su i litografske te, još savršenije, kromolitografske preše u okviru »Kromolitografske tvornice Rožankowski i drug d.d.« (od 1898), »Svjetlotiskarskoga zavoda R. Mosinger d.d.« (od 1904), »Matičeva litografskoga zavoda« (od 1896) i Kraljevske zemaljske tiskare (od 1912).

Izrada političkoga, industrijskog i kulturnog plakata do kraja XIX. st. ostaje u Hrvatskoj uglavnom anonimna. Grafička su rješenja vrlo jednostavna, najčešće se rabe tipografske varijacije s tipiziranim ukrasnim okvirima (»Proglas bana Jelačića o ukidanju kmetstva, 1848«, Tiskara Lj. Gaja, Zagreb).

P. se u modernome grafičkom smislu pojavljuje u Hrvatskoj potkraj XIX. st. U početnome razdoblju nema još vlastita medijska svojstva, već je to redovito prilagođeni prethodni slikarski ili grafički predložak (B. Čikoš-Sesija, plakat za časopis »Mladost«, Zagreb 1898). Plakati se najčešće rade za kulturne priredbe, koncerte i izložbe. Izvode ih i potpisuju tada moderni mladi umjetnici: T. Krizman, F. B. Angeli Radovani, M. Cl. Crnčić, O. Antonini, R. Auer, Lj. Babić itd., koji u pojedinim plakatnim rješenjima